

Kwaliteitsgids Utrechtse Landschappen

6

Eind vorig jaar verscheen de Kwaliteitsgids UtrechtseLandschap-
pen, een publicatie van de Provincie Utrecht. In deze gids, die
naast een koepelkatern bestond uit zes losse katernen, worden
de huidige landschapskwaliteiten van de provincie Utrecht be-
schreven. De provincie heeft hiervoor alle gegevens over land-
schappen (beschrijving, geschiedenis, bodem, ontwikkelmo-
gelijkheden, etc.) verzameld, met als doel om de belangrijkste
kwaliteiten te beschermen en te versterken. De gids dient als
inspiratiebron voor het sturen van ruimtelijke ontwikkelingen en
geeft aan welke kwalitatieve randvoorwaarden het landschap
aan deze ontwikkelingen meegeeft. De publicatie is bijzonder
geschikt voor zowel gemeenteambtenaren als onderzoeksbureaus en architecten.

Om de informatie uit de publicatie voor een breder publiek toegankelijk
te maken, is er inmiddels ook een publieksversie verschenen. Met deze
publieksversie hoopt de provincie een breed publiek te bereiken. In een
beknopte wijze wordt de ontstaansgeschiedenis van de zes Utrechtse land-
schappen – Eemland, het Groene Hart, de Utrechtse Heuvelrug, het Rivie-
rengebied, de Gelderse Vallei en de Waterlinies – opgetekend.

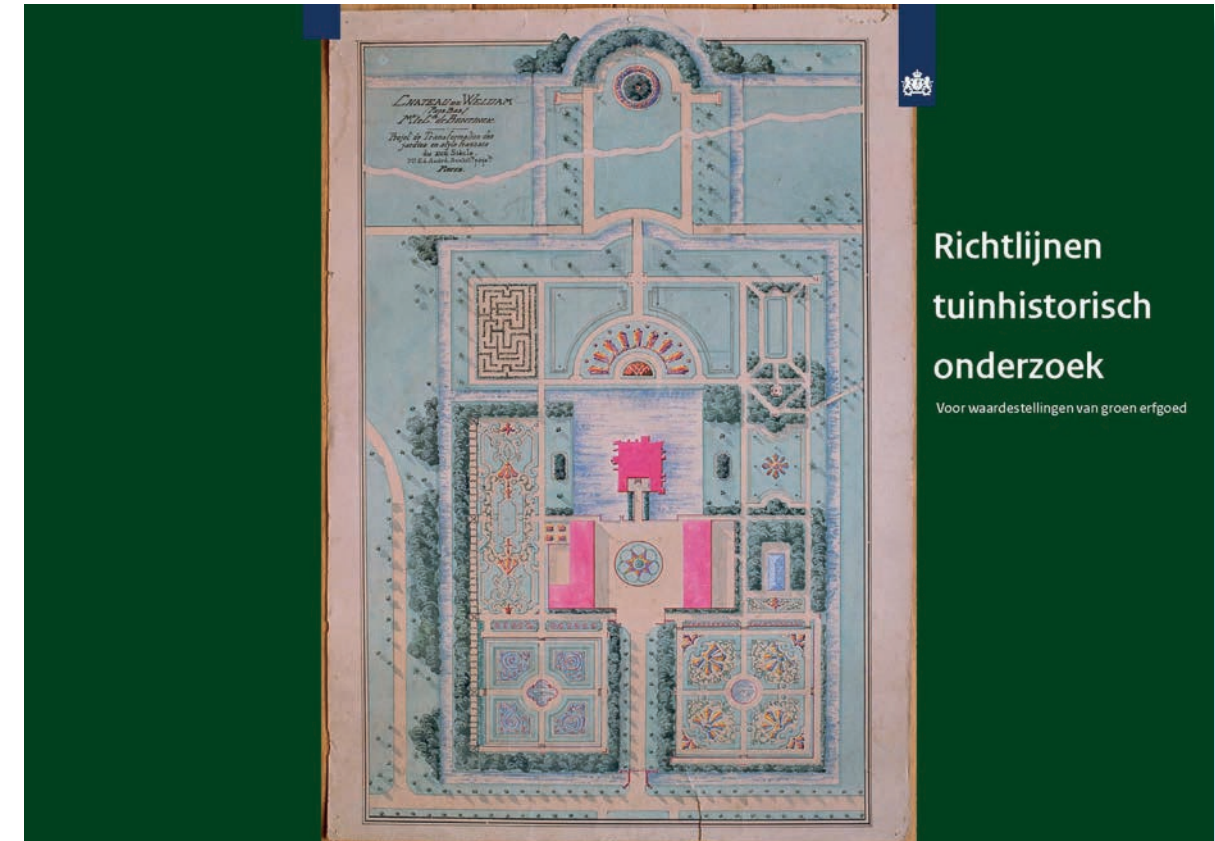
Het belangrijkste doel van de kwaliteitsgids is om de benoemde kernkwa-
liteiten te laten verankeren in bestemmingsplannen. De provincie Utrecht
roept gemeentes en onderzoeksbureaus op om bij projecten waarin de
kwaliteit van landschap een belangrijke rol speelt contact met hen op te
nemen om te kijken hoe de provincie kan bijdragen. De gemeente Soest
heeft onlangs de gebiedsvisie Landelijk gebied ontwikkeld, waarbij de kwa-
liteitsgids als uitgangspunt is genomen.

Om de effectiviteit van de Kwaliteitsgids te vergroten, biedt de Provincie
Utrecht onder meer workshops aan. De volledige publicatie – het koepelka-
tern, de zes gebiedskaternen en de publieksversie – zijn te raadplegen via:
www.provincie-utrecht.nl/kwaliteitsgids. Mocht u een papieren exemplaar
willen ontvangen, kunt u een email sturen naar kwaliteitsgids@provincie-utrecht.nl.

Saskia Stouten-Schrijer

Richtlijnen Tuinhistorisch Onderzoek

7

'Als mensen hun dierbare bezit laten taxeren in het tv-programma 'tussen kunst en kitsch' zijn de verwachtingen hoog gespannen. Heeft het inge-brachte object enige waarde, en zo ja wat doen we er dan mee, verkopen of toch maar houden en het zien als een spaarpotje voor de toekomst? Groen Erfgoed kunnen we eigenlijk ook beschouwen als 'oud spul'. De waardering ervan bepaalt immers wat we ermee in het ontwerpproces willen en kunnen doen'. Met deze vergelijking introduceerde Eric Luiten, hoogleraar Erfgoed en Ruimtelijk ontwerp aan de Technische Universiteit te Delft, zijn visie op de toepassingsmogelijkheden van Richtlijnen Tuin-historisch Onderzoek.

Bewustwording en kennisopbouw van het Nederlandse Groene erfgoed
Op 8 juni presenteerde de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed de Richt-
lijnen Tuinhistorisch Onderzoek, voor waarderingen van groen erfgoed.
Deze richtlijnen bevatten praktische handreikingen voor het opstellen van
een onderzoeksplan, de uitvoering van het daadwerkelijk onderzoek, waar-
destellingen en de overdracht van de onderzoeksresultaten. Met handzame
schema's, voorbeelden en concrete tips wordt de methodiek inzichtelijk ge-
maakt. Tuinhistorisch onderzoek levert de eigenaar waardevolle kennis en
inzichten bij eventuele veranderplannen en geeft een handreiking in het
dagelijks beheer. Gaat het om ingrepen in een beschermde tuin, dan is een
vergunning nodig. De vergunningverlener stelt een tuinhistorisch onder-
zoek vaak verplicht.

Bloementuin, Landgoed Vijverhof, Den Dolder (situatie januari 2011). De ingestorte pergola is het oudste bewaard gebleven Nederlandse restant van een architectonische tuin in 'Oud-Hollandse' stijl van D.F. Tersteeg (1909).

Tijdens deze speciale studiedag van de Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond (KNOB) te Renswoude, lichtten verschillende betrokkenen hun visie toe op dit onderwerp. Wat doen we met een historische tuin, kunnen we het vergelijken met andere objecten en hoe waarderen we dat dan? Drukken we dit uit in financiële termen of gaat het juist over de betekenis van een plek? Benaderen we dit kwetsbare erfgoed bij ruimtelijke ontwikkelingen op een opportunistische, statische of juist fysieke wijze? Vragen die van cruciaal belang zijn bij de huidige ruimtelijke opgaves in het actuele overheidsbeleid behoud door ontwikkeling. Door middel van tuinhistorisch onderzoek en een waardestelling kunnen we beter anticiperen op deze gewenste ontwikkelingsvraagstukken.

Met het opstellen van Richtlijnen tuinhistorisch onderzoek is een belangrijke stap gezet in de algemene waardering van groen erfgoed. In internationale verdragen is het belang van historisch onderzoek erkend. Het Charter van Venetië (1964) en het Charter van Florence (1981) spreken zich uit voor behoud van monumenten in het algemeen, en historische tuinen in het bijzonder. Met het Verdrag van Arnhem (1999) werd door verscheidene nationale erfgoedinstellingen gepleit voor meer bewustwording en kennisopbouw van het Nederlandse groene erfgoed.

Inspiratiebron

De verdere professionalisering van het vakgebied heeft nadien geresulteerd in de ontwikkeling van verschillende onderwijsprogramma's die de afstand tussen kennis, theorie en de praktijk moesten overbruggen. Zo bieden tegenwoordig de HAS 's-Hertogenbosch en enkele Nederlandse Universiteiten verschillende (groene) erf-

goedstudies aan. Vanaf 1 september zal de Universiteit Groningen, met de leerstoel Historische buitenplaatsen en landgoederen, onderzoek naar dit erfgoed integraal benaderen. Om een eenduidige onderzoeksmethodiek en waardestelling te kunnen hanteren zijn de richtlijnen dan ook een belangrijk instrument. De omgang met groen erfgoed vormt bij ruimtelijke ingrepen in toenemende mate een belangrijk ontwerpcriterium in de planvorming en een belangrijke afwegingsfactor in de besluitvorming. De waardestelling is zodoende een belangrijke inspiratiebron in het planproces dat tijdig dient te worden ingezet. In navolging van de opgestelde Richtlijnen bouwhistorisch onderzoek (2009) zijn de Richtlijnen tuinhistorisch onderzoek (2012) nu een feit.

Waardestelling

Om groen erfgoed op een verantwoorde wijze voor de toekomst te behouden is methodisch onderzoek essentieel. Met een waardering kan de tuinhistorische betekenis van een aanleg worden benoemd. Deze waardering is pas zinvol als zij verifieerbaar is en een onderbouwde motivering heeft. Tevens dient de waardering onderscheidend in rangorde of hiërarchie te worden geplaatst waarbij de onderdelen in samenhang worden beschouwd. De tuinhistorische betekenis vertelt dan het verhaal over de locatie, de vormgeving, het gebruik, maar ook de moeite en financiën die geïnvesteerd worden om het te verbeteren en te behouden.

Het begrip 'waarde' speelt bij erfgoed in verschillende betekenissen een rol: gebruikswaarde, economische waarde, cultuurhistorische waarde, emotionele waarde, belevingswaarde, immateriële waarde en sociale waarde. Volgens Jos Bazelmans, hoofd Sector Kennis

Zichtas onder de pergola, kort na de aanleg (situatie 1910).

Onroerend Erfgoed RCE, is erfgoed dan ook 'waarde in meervoud'. Deze waarde heeft echter een beperkte houdbaarheidsdatum. In het groene erfgoed een relevant aspect. Met haar kwetsbare levende onderdelen geeft zij altijd een wisselend beeld, zowel door de tijd als de seizoenen heen. Monumentale bomen of heesters zijn bij uitval niet direct vervangbaar. Ook de instandhouding van de horticulturele traditie zorgt voor dilemma's. Het historisch sortiment is niet altijd meer voorhanden en welke keuzes voor herstel of vervanging maak je dan.

Groen erfgoed vormt het verbindend element in haar omgeving. Dit is bij tuinhistorisch onderzoek een belangrijk onderdeel dat in ogenschouw genomen moet worden. Daarnaast wordt het object vanuit verschillende invalshoeken beschouwd om het in haar juiste context en op waarde te kunnen schatten. Hoe is bijvoorbeeld het object landschappelijk of stedenbouwkundig gepositioneerd. Welke relaties en betekenissen ontleend het object hieraan en wat is haar status ten opzichte van vergelijkbare objecten. Met de ontwikkeling van het vakgebied en de opbouw van kennis kun-

nen inzichten en daarmee samenhangende waarden in de loop der tijd veranderen. De waardestelling geeft zodoende een momentopname in de geschiedenis weer en is daarmee slechts een ijkpunt in haar dynamische veranderingsproces.

De publicatie is zowel digitaal als in drukvorm te bestellen bij de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed te Amersfoort onder <http://www.cultureelerfgoed.nl/actueel/nieuws/richtlijnen-tuinhistorisch-onderzoek-verschijnt-in-juni>.

Meer inzicht in de methodiek van waardering kan worden verkregen tijdens een Masterclass 'Erfgoed, ruimte en cultuurbeleid; Richtlijnen Tuinhistorisch Onderzoek' aangeboden door de Leergang Groen Ruimtelijk Erfgoed op de HAS Kennistransfer te 's-Hertogenbosch. Nadere informatie is te verkrijgen bij Lamiaâ Fareh (Projectmanager Opleidingsprojecten) (T) 073 - 69 23 774 | (E) FaL@hasdb.nl | (I) www.haskennistransfer.nl

De auteur

Patricia Debie (1966) stelde in 2011 het handboek-Richtlijnen voor Tuinhistorisch Onderzoek voor Vereniging Hendrick de Keyser op en was betrokken bij de tot stand koming van deze landelijke Richtlijnen tuinhistorisch onderzoek. Als docent geeft zij voor de HAS Kennistransfer te 's-Hertogenbosch invulling aan de Masterclass 'Erfgoed, ruimte en cultuurbeleid: Richtlijnen Tuinhistorisch Onderzoek'.

Noot 1 Bazelmans, J., 'Erf-goed: waarde in meervoud', Vitruvius 5 (juli 2012)nr. 20, pp.18-19.

Bronnen:

1 Bazelmans, J., 'Erf-goed: waarde in meervoud', Vitruvius 5 (juli 2012)nr. 20, pp.14-20.

2 Debie, P.H.M. Debie, Richtlijnen Tuinhistorisch Onderzoek, Zeist 2011.

3 Immerseel, R. van en L. Hendriks, Richtlijnen tuinhistorisch onderzoek. Voor waardestellingen van groen erfgoed, Den Haag 2012.